

KONWENCJA WASZYNGTOŃSKA (CITES) CZYLI JAK KONTROLOWAĆ MIĘDZYNARODOWY HANDEL ZAGROŻONYMI GATUNKAMI ROŚLIN I ZWIERZĄT

**The Washington Convention (CITES) concerning how to control international
trade in endangered species of wild flora and fauna**

Hanna WERBLAN-JAKUBIEC

Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego, Al. Ujazdowskie 4, 00-478 Warszawa,

Kulę ziemską pokrywa nierównomiernej grubości żywa otoczka - jest to biosfera. W warstwie tej o grubości nie większej niż 20 km żyją setki miliardów osobników roślin i zwierząt. Zwłaszcza rośliny są organizmami, dzięki którym możliwe jest istnienie życia. Rośliny można spotkać dosłownie wszędzie, nawet w najbardziej skrajnych siedliskach. Są na wiecznym śniegu, w gorących źródłach, na pustyniach, w rzekach, oceanach, lasach i na bagnach. Tworzą zbiorowiska i kształtują krajobraz. Stabilność funkcjonowania tych ekosystemów jest zależna od różnorodności roślin je budujących. Zachowanie różnorodności biologicznej jest warunkiem utrzymania życia na Ziemi. Od setek lat człowiek przekształca środowisko wycina lasy, osusza bagna, buduje miasta, w rezultacie tej działalności ginie bezpowrotnie wiele gatunków roślin. Człowiek wykorzystuje rośliny w przemyśle, medycynie, rolnictwie oraz po prostu dla przyjemności posiadania ich. Z roku na rok rośnie zapotrzebowanie na produkty roślinne. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat tysiące tropikalnych storczyków, meksykańskich kaktusów, roślin używanych w tradycyjnej medycynie, drzew mających cenne drewno znikło z powierzchni Ziemi. Zostały wytępione ze względu na ich znaczenie gospodarcze. Wiele rzadkich gatunków znika z naturalnych stanowisk, ponieważ chęć posiadania w pry-

watnej kolekcji okazu pochodzącego z natury bywa silniejsza niż zdrowy rozsądek. Amatorzy i hodowcy rzadkich gatunków kaktusów czy storczyków są skłonni zapłacić za jeden okaz nawet kilka tysięcy dolarów. Charls Glass, odkrywca m. in. kaktusa o nazwie *Turbiniacarpus alonsoi* ocenił, że w czasie kilku lat zbieracze nielegalnie wywieźli z naturalnych stanowisk około 30 tys. okazów tej rośliny! Nic dziwnego, że gatunkowi temu grozi całkowite wyginiecie. Także zapotrzebowanie na inne gatunki dzikich roślin, na ich owoce, drewno, pyłek rośnie gwałtownie. Sytuacja ta zagraża istnieniu setkom gatunków roślin.

CO TO JEST CITES I JAKIE MA CELE?

Już w latach 60 zrodziła się po raz pierwszy idea zawarcia konwencji o międzynarodowej kontroli handlu dzikimi gatunkami roślin i zwierząt. Lecz dopiero trzynaście lat później w 1973r. w Waszyngtonie przedstawiciele 88 państw przyjęli tekst Konwencji (w oryginale nazwa konwencji brzmi "The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, - w skrócie CITES). Weszła ona w życie 1 lipca 1975 roku pod nazwą Konwencji Waszyngtońskiej lub CITES. Polska przystąpiła do Konwencji w grudniu 1989 r., zaś Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 12 marca 1990 r.

Podstawowym celem Konwencji jest skoordynowanie międzynarodowych działań ograniczających nadmierną eksploatację i handel dzikimi zwierzętami i roślinami oraz ich rozpoznawalnymi częściami np. skórą lub kłami w przypadku zwierząt oraz owocami, nasionami, lub drewnem w przypadku roślin. Konwencja określa również warunki transportu oraz zasady humanitarnego traktowania zwierząt. Postanowienia Konwencji w różny sposób, w zależności od stopnia zagrożenia danego gatunku, regulują zasady handlu roślinami i zwierzętami. Częścią Konwencji są tzw. Załączniki. W Załączniku I wymieniono gatunki, które są w chwili obecnej zagrożone wyginięciem w naturze. Zezwolenia na obrót tymi gatunkami wydawane są w tylko w sporadycznych wypadkach w celach naukowych lub edukacyjnych, handel egzemplarzami pochodzącymi z naturalnych stanowisk jest całkowicie zabroniony. Dozwolony jest jedynie handel roślinami pochodzącymi z uprawy (sztucznie rozmnażanymi). Każda roślina lub zwierzę, które jest umieszczone w Załączniku I

musi posiadać zezwolenie na wywóz z danego kraju oraz zezwolenie na wwóz do kraju importu. W załączniku I umieszczono około 100 gatunków roślin, są wśród nich liczne gatunki *Pachypodium*, kilkadziesiąt gatunków rodziny *Cactaceae*, wiele tropikalnych wilczomleczy, wszystkie gatunki storczyków dziko rosnących w Europie i kilkanaście najbardziej zagrożonych epifitycznych gatunków tropikalnych. W załączniku I znalazły się również niektóre sagowce, aloesy, dzbaneczniki, saracenie i wiele innych.

Załącznik II wymienia te gatunki, które mogą być zagrożone wyginięciem, jeśli handel nimi nie będzie poddany międzynarodowej kontroli. Państwa strony Konwencji ustalają limity dotyczące kwot eksportu dla każdego gatunku w danym roku. Handel tymi gatunkami jest dozwolony po uzyskaniu zezwolenia eksportowego CITES. Załącznik III obejmuje gatunki zgłoszone jednostronnie przez dowolne państwo, które jest stroną Konwencji, jeśli uznaje ono, że handel nimi powinien być reglamentowany. (Tabela I, schemat I)

Tabela 1. Spis taksonów będących na liście CITES
Table 1. The list of taxa present on the CITES list

RODZINA	ZALĄCZNIK I	ZALĄCZNIK II
Agavaceae	<i>Agave arizonica</i>	<i>Agave victoriae-reginae</i>
	<i>Agave parviflora</i>	
	<i>Nolina interrata</i>	
Amaryllidaceae		<i>Galanthus</i> spp.
		<i>Sternbergia</i> spp.
Apocynaceae		<i>Pachypodium</i> spp.
	<i>Pachypodium baronii</i>	
	<i>Pachypodium brevicaule</i>	
	<i>Pachypodium namaquanum</i>	
Araceae		<i>Rauvolfia serpentina</i>
		<i>Alocasia sanderiana</i>
Araliaceae		<i>Panax quinquefolius</i>
Araucariaceae	<i>Araucaria araucana</i> (populacja z Chile)	<i>Araucaria araucana</i> (pozostałe populacje)
Asclepiadaceae		<i>Ceropegia</i> spp.
		<i>Frerea indica</i>
Berberidaceae		<i>Podophyllum hexandrum</i>
Bromeliaceae		<i>Tillandsia harrisii</i>
		<i>Tillandsia kammii</i>
		<i>Tillandsia kautskyi</i>
		<i>Tillandsia mauryana</i>
		<i>Tillandsia sprengeliana</i>
		<i>Tillandsia sucreei</i>
		<i>Tillandsia xerographica</i>
Byblidaceae	<i>Byblis gigantea</i>	

Tabela I. cd. Spis taksonów będących na liście CITES
Table 1. cont. The list of taxa present on the CITES list

Cactaceae		Cactaceae spp.
	Ariocarpus spp.	
	Astrophytum asterias	
	Aztekium ritteri	
	Coryphantha werdermannii	
	Disocactus spp.	
	Echinocereus ferreirianus var. lindsayi	
	Echinocereus schmollii	
	Leuchtenbergia principis	
	Mammillaria pectinifera	
	Mammillaria plumosa	
	Mammillaria solisioides	
	Melocactus conoideus	
	Melocactus deinacanthus	
	Melocactus glaucescens	
	Melocactus paucispinus	
	Obregonia denegrii	
	Pachycereus militaris	
	Pediocactus bradyi	
	Pediocactus despainii	
	Pediocactus knowltonii	
	Pediocactus paradinei	
	Pediocactus peeblesianus	
	Pediocactus sileri	
	Pediocactus winkleri	
	Pelecypora spp.	
	Sclerocactus brevihamatus	
	Sclerocactus erectocentrus	
	Sclerocactus glaucus	
	Sclerocactus mariposensis	
	Sclerocactus mesac-verdae	
	Sclerocactus pubispinus	
	Sclerocactus wrightiae	
	Strombocactus disciformis	
	Turbiniacactus spp.	
	Uebelmannia spp.	
Caryocaraceae		Caryocar costaricense
Cephalothaceae		Cephalotus follicularis
Asteraceae	Saussurea costus	
Crassulaceae	Dudleya stolonifera	
	Dudleya traskiae	
Cupressaceae	Fitzroya cupressoides	
	Pilgerodendron uviferum	
Cyatheaceae		Cyatheaceae spp.
Cycadaceae	Cycas beddomei	Cycadaceae spp.
Diapensiaceae		Shortia galacifolia
Dicksoniaceae		Dicksoniaceae spp.
Didieraceae		Didieraceae spp.
Dioscoreaceae		Dioscorea deltoidea
Droseraceae		Dionaea muscipula
Ericaceae		Kalmia cuneata
Euphorbiaceae	Euphorbia ambovombensis	
	Euphorbia cremersii	
	Euphorbia cylindrifolia	
	Euphorbia decaryi	
	Euphorbia francoisii	

Tabela I. cd. Spis taksonów będących na liście CITES
Table 1. cont. The list of taxa present on the CITES list

	<i>Euphorbia moratii</i>	
	<i>Euphorbia parvicyanthophora</i>	
	<i>Euphorbia primulifolia</i>	
	<i>Euphorbia quarziticola</i>	
	<i>Euphorbia tulearensis</i>	
		<i>Euphorbia</i> spp. (tylko sukulenty)
Fouquieriaceae	<i>Fouquieria fasciculata</i>	
	<i>Fouquieria purpusii</i>	
		<i>Fouquieria columnaris</i>
Juglandaceae		<i>Oreomunnea pterocarpa</i>
Fabaceae	<i>Dalbergia nigra</i>	
		<i>Pericopsis elata</i>
		<i>Platymiscium pleiostchym</i>
		<i>Plerocarpus santalinus</i>
Liliaceae	<i>Aloe albida</i>	
	<i>Aloe pillansii</i>	
	<i>Aloe polyphylla</i>	
	<i>Aloe thomcroftii</i>	
	<i>Aloe vossii</i>	
		<i>Aloe</i> spp.
Meliaceae		<i>Swietenia humilis</i>
		<i>Swietenia mahagoni</i>
Nepenthaceae	<i>Nepenthes khasiana</i>	
	<i>Nepethes rajah</i>	
		<i>Nepenthes</i> spp.
Orchidaceae	<i>Cattleya skinneri</i>	
	<i>Cattleya trianaei</i>	
	<i>Didiciea cunninghamii</i>	
	<i>Laelia jongheana</i>	
	<i>Laelia lobata</i>	
	<i>Lycaste skinneri</i> var. <i>alba</i>	
	<i>Paphiopedilum</i> spp.	
	<i>Peristeria elata</i>	
	<i>Phragmipedium</i> spp.	
	<i>Renanthera imschootiana</i>	
	<i>Vanda coerulea</i>	
	Wszystkie gatunki europejskich stoczyków	
		Orchidaceae spp.
Arecaceae		<i>Chrysalidocarpus decipiens</i>
		<i>Neodypsis decaryi</i>
Pinaceae	<i>Abies guatemalensis</i>	
Podocarpaceae	<i>Podocarpus parlatorei</i>	
Portulacaceae		<i>Anacampseros</i> spp.
		<i>Lewisia cotyledon</i>
		<i>Lewisia maguirei</i>
		<i>Lewisia serrata</i>
		<i>Lewisia tweedyi</i>
Primulaceae	<i>Cyclamen graecum</i>	
	<i>Cyclamen creticum</i>	
	<i>Cyclamen balearicum</i>	
		<i>Cyclamen</i> spp.
Proteaceae	<i>Orothamnus zeyheri</i>	
		<i>Protea odorata</i>
Rubiaceae	<i>Balmea stromiae</i>	
Sarraceniaceae	<i>Sarracenia alabamensis</i> subsp. <i>alabamensis</i>	
	<i>Sarracenia jonesii</i>	

Tabela I. cd. Spis taksonów będących na liście CITES
Table 1. cont. The list of taxa present on the CITES list

	<i>Sarracenia oreophila</i>	
		<i>Darlingtonia californica</i>
		<i>Sarracenia</i> spp.
Stangeriaceae	<i>Stangeria eriopus</i>	
Theaceae		<i>Camelia chrysantha</i>
Welwitschiaceae		<i>Welwitschia mirabilis</i>
Zamiaceae	<i>Ceratozamia</i> spp.	
	<i>Chigua</i> spp.	
	<i>Encephalartos</i> spp.	
	<i>Microcycas calacoma</i>	
		Zamiaceae spp.
Zingiberaceae		<i>Hedychium philippinense</i>
Zygophyllaceae		<i>Guaiacum officinale</i>
		<i>Guaiacum sanctum</i>

JAK DZIAŁA CITES?

Do roku 1997 Konwencję podpisało 138 państw. Każdy kraj, który jest stroną Konwencji jest zobowiązany wyznaczyć dwie instytucje odpowiedzialne za realizację postanowień Konwencji. Są nimi:

władza zarządzająca (administracyjna), upoważniona do wydawania zezwoleń CITES na eksport oraz import roślin i zwierząt znajdujących się na liście CITES oraz władza naukowa spełniająca rolę doradcy. Do jej zadań należy: nadzór monitoringu stanu dzikich populacji, roślin i zwierząt zagrożonych w swym istnieniu w wyniku handlu międzynarodowego, analiza obrotu dzikimi zwierzętami oraz roślinami, opracowywanie zasad ograniczenia handlu tymi gatunkami, których istnienie może być zagrożone. W Polsce władzą zarządzającą jest Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa natomiast władzą naukową - Państwowa Rada Ochrony Przyrody.

Regulacje zawarte w Konwencji Waszyngtońskiej stwarzają warunki do współpracy między wszystkimi stronami włączając rządy, organizacje pozarządowe zainteresowane sprawami ochrony przyrody, stowarzyszenia handlowców przede wszystkim tych, które zajmują się handlem roślinami, zwierzętami oraz surowcami z nich pochodzącymi. Najważniejszą formą współpracy jest konferencja Państw Stron Konwencji odbywająca się co dwa lata. Na takie

spotkania zapraszani są także obserwatorzy z Państw nie będących Stronami Konwencji oraz przedstawiciele zainteresowanych organizacji. Mają oni prawo do udziału w dyskusji. Dotychczas odbyło się 10 takich konferencji, na których rozpatrywane były następujące zagadnienia:

1. uchwalanie postanowień i rezolucji wpływających na efektywność wdrażania zasad Konwencji;

2. podejmowanie decyzji finansowych umożliwiających realizację postanowień Konwencji;

3. rozpatrywanie zmian list gatunków chronionych oraz poprawki do załączników I i II (np. zmiana statusu gatunku w zależności od stanu zagrożenia jego populacji w naturze lub ustalanie limitów i kwot eksportu dla każdego gatunku, który jest przedmiotem handlu);

4. dokonywanie przeglądu postępu osiągniętego w zakresie odbudowy stanu populacji i zachowania gatunków objętych załącznikami I i II.

Państwa Strony Konwencji powołały Sekretariat, którego siedziba znajduje się w Genewie. Pełni on funkcję administratora Konwencji Waszyngtońskiej. Jego podstawowym zadaniem jest wprowadzanie w życie postanowień Konwencji oraz kontrolowanie ich realizacji w czasie pomiędzy kolejnymi Konferencjami Państw Stron (schemat II). Dla usprawnienia realizacji Konwencji Państwa Strony utworzyły

Komitety: Roślin, Zwierząt i tzw. Stały. Rozpatrują one szczegółowe problemy dotyczące zasad handlu dzikimi gatunkami roślin oraz zwierząt i przedstawiają uzgodnione propozycje do zaakceptowania podczas Konferencji Państw Stron Konwencji. Komitet Stały zajmuje się sprawami formalno-prawnymi Konwencji. Państwa Strony powołały stale działający Komitet Nomenklatury, którego zadaniem jest opracowywanie jednolitych zasad nomenklatury i systematyki dla gatunków będących na liście CITES. Na zlecenie Państw Stron przygotowano i wydano przewodniki do identyfikacji gatunków z listy CITES. Zostały opracowane specjalne, odpowiednio oznakowane formularze zezwoleń CITES. Międzynarodowy handel roślinami i zwierzętami na ogół przynosi ogromne zyski, dlatego też często dla uzyskania jeszcze większych korzyści materialnych dokumenty CITES są fałszowane i podrabiane. Szczegółowe przepisy określają wygląd formularzy, znaki identyfikacyjne, itd.

CO WAŻNEGO WYDARZYŁO SIĘ NA 10 KONFERENCJI PAŃSTW STRON CITES ?

Odbyła się ona w czerwcu 1997r. w Harare stolicy Zimbabwe. Była rekordowa jeśli chodzi liczbę uczestników, przyjechali przedstawiciele praktycznie wszystkich Państw sygnatariuszy Konwencji. Polskę reprezentowało pięciu delegatów. Otwarcie obrad odbyło się bardzo uroczyście, przybył prezydent Robert Mugabe, wygłosił przemówienie w którym zarysował najważniejszą jego zdaniem sprawę jaką powinna Konferencja rozstrzygnąć - czy cofnąć zakaz wydany w 1989 r. na handel kością słoniową. Wniosek w tej sprawie dotyczył wyrażenia zgody na wznowienie ograniczonego handlu zapasami kości słoniowej zgromadzonymi w Zimbabwe, Namibii oraz Botswanie. W ciągu dwóch tygodni obrad był to temat wzbudzający ogromne emocje, dyskusje i spory. W rezultacie, w tajnym głosowaniu, wniosek trzech państw afrykańskich uzyskał większość, co zezwala przez najbliższe dwa lata na handel kością słoniową. O roślinach mówiono dużo mniej, nie było zażartych dyskusji i sporów. Jedynie dwie sprawy

podniosły temperaturę na sali obrad. Jedna, zgłoszona przez Boliwię i USA, dotyczyła włączenia do Załącznika II dzikich populacji południowoamerykańskiego gatunku mahoniowca (*Swietenia macrophylla*). Lasy, w których pospolicie to drzewo występuje są wycinane w takim tempie, że według oceny ekspertów w ciągu kilku lat gatunek ten może być zagrożony w swym istnieniu. Niestety nie udało się wprowadzić tej zmiany, ponieważ m.in. Brazylia była jej przeciwna. Jest ona jednym z ważniejszych eksporterów drewna tego mahoniowca. Drugi wniosek dotyczył włączenia do Załącznika II również (dotychczas zbieranych w naturze ze wszystkich endemicznych meksykańskich gatunków kaktusów (jest ich 46). Ta zmiana została zaakceptowana, zwłaszcza, że przedstawiciele Meksyku zaproponowali precyzyjny sposób kontroli i znakowania nasion pochodzących z upraw tak by odróżnić je od tych zebranych z dziko rosnących okazów. Konferencja dokonała również wyborów nowych władz stałych Komitetów, przedstawiciel Polski wszedł do władz Komitetu Roślin.

JAK DZIAŁA CITES W POLSCE?

Postanowienia Konwencji Waszyngtońskiej weszły w życie w Polsce w marcu 1990 r. Upłynęło więc już sześć lat od momentu ratyfikacji, a daleko jeszcze do wdrożenia jej postanowień. Do najważniejszych zadań należy dostosowanie polskiego prawodawstwa do wymogów Konwencji. Wszystkie rzadkie rodzime gatunki są chronione na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody, np. krajowe storczyki, z listy CITES są dobrze chronione, pod warunkiem, że przy próbie nielegalnego wywozu celnicy potrafią je zidentyfikować. Przepisy o kontroli przemieszczania i wprowadzania gatunków obcych naszej flory również są zawarte w tej ustawie. Niestety w ustawodawstwie krajowym brakuje przepisów, które wprowadzałyby sankcje karne za handel lub nielegalne przetrzymywanie obcych gatunków znajdujących się na liście CITES. Według istniejącego stanu prawnego organy administracyjne nie mają podstaw prawnych do

kontrolowania na terytorium Polski pochodzenia oraz obrotu zwierzętami i roślinami obcymi będącymi na liście CITES. Przepisy Konwencji nakładają na Państwo Polskie obowiązek uchwalenia takich ustaw. Jedyne nasze Prawo Celne, zawiera przepisy, które zobowiązują do przestrzegania postanowień międzynarodowych konwencji, których Polska jest Stroną. Celnicy mają obowiązek zatrzymać i skonfiskować każde zwierzę i roślinę przewożoną bez wymaganych zezwoleń.

Obowiązujące, w niektórych państwach ustawodawstwo nakłada wysokie kary pieniężne, karę więzienia lub jak w Chinach nawet karę śmierci za udział w nielegalnym handlu gatunkami chronionymi przez przepisy CITES.

Realizacja postanowień Konwencji będzie możliwa jedynie przy współpracy wszystkich organizacji i instytucji, których celem działania jest m.in. dbałość o stan przyrody oraz o zachowanie różnorodności biologicznej. Ogromną rolę w powstaniu Konwencji i realizacji jej założeń miały i nadal mają różnorodne organizacje pozarządowe działające na rzecz ochrony przyrody, takie jak IUCN (Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody i jej Zasobów), WWF, towarzystwa miłośników roślin i wiele innych. Ważną rolę we wprowadzaniu w życie zasad Konwencji powinny odgrywać również ogrody botaniczne, jako instytucje powołane przede wszystkim do działań na rzecz ochrony różnorodności biologicznej a zwłaszcza gatunków ginących i zagrożonych. Powinny być przykładem, dla innych w respektowaniu przepisów CITES. Najważniejsze zadania ogrodów w tej dziedzinie to:

- * wnikliwa i rzetelna znajomość przepisów Konwencji przez pracowników ogrodów;
- * prowadzenie edukacji i popularyzacji wiedzy o CITES;
- * współpraca z administracją i służbami celnymi, współorganizacja szkoleń dla celników;
- * opracowanie przewodników do rozpoznawania gatunków roślin z listy CITES;

* współpraca ze szkółkarzami i hodowcami roślin przy opracowywaniu metod uprawy roślin będących w załącznikach CITES;

* tworzenie pokazowych kolekcji gatunków zagrożonych i ginących;

* stworzenie w ogrodach warunków do uprawy i rozmnażania skonfiskowanych, nielegalnie przewożonych roślin z listy CITES.

LITERATURA

Akeroyd J., McGough N. i Jackson P. W. (red.), 1994. A CITES Manual for Botanic Gardens, Botanic Garden Conservation International Kew, Richmond, UK.

Burton J. A., 1994. CITES Guide to Plants in Trade, Department of the Environment UK.

Śmielowski J. (red.), 1994. Materiały pomocnicze dla celników, Akademia Rolnicza w Poznaniu i Ogród Zoologiczny w Poznaniu, Poznań.

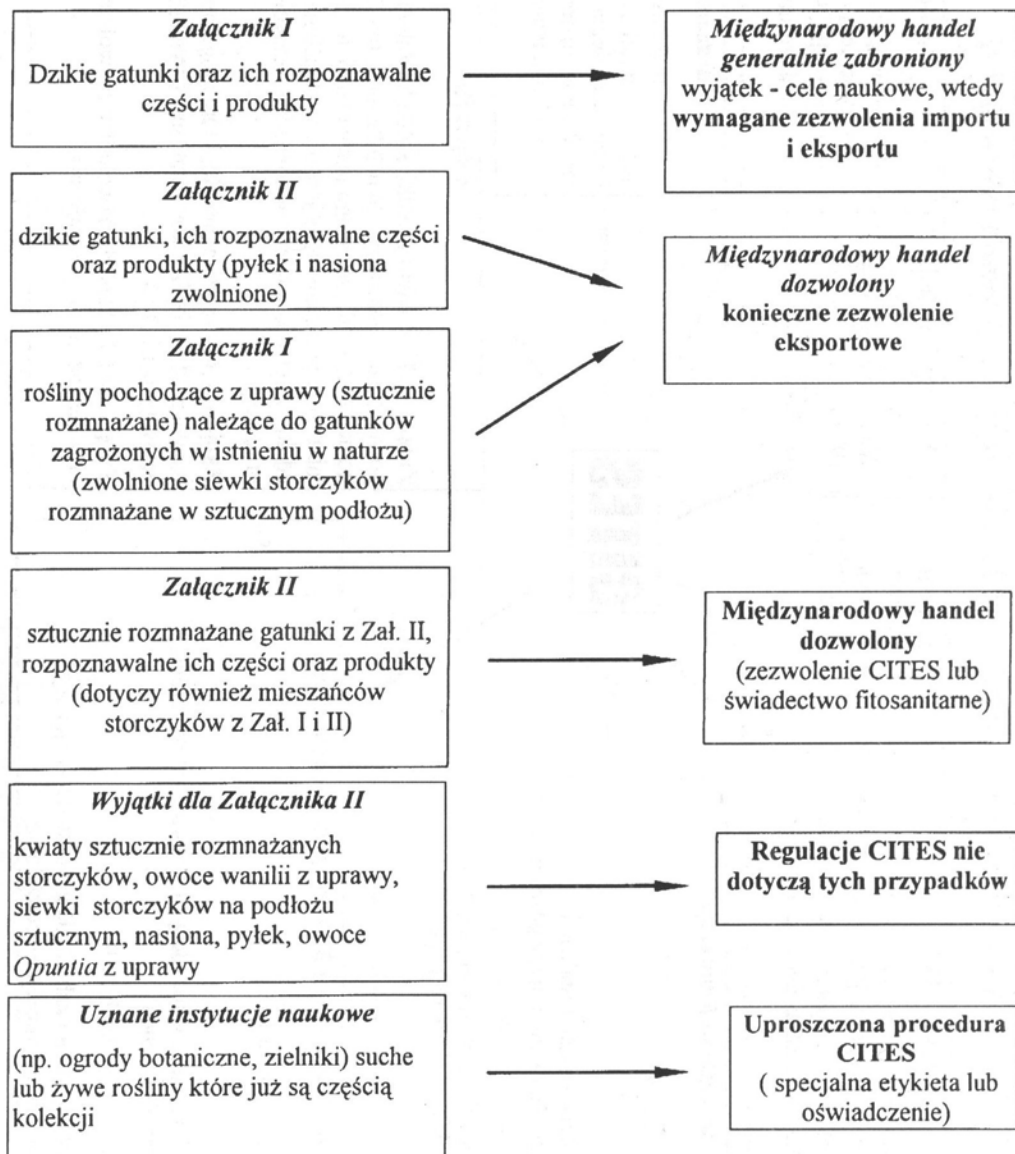
Wajda S., Żurek J. (red.), 1995. Konwencja o Międzynarodowym Handlu Dzikimi Zwierzętami i Roślinami Gatunków Zagrożonych wyginieciem, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.

SUMMARY

The paper contents a brief information on the assumptions, aims and a structure of the Washington Convention (CITES). Introducing and execution of the Convention's resolutions in Poland along with the role of botanic gardens is presented.

Przepisy CITES dotyczące roślin (schemat I)

Uwaga ! państwa Unii Europejskiej wymagają dla wszystkich gatunków objętych Konwencją zezwolenia importowego

Konwencja Waszyngtońska (CITES) - Informacje ogólne (schemat II)

